

АРХИВИТЕ НА БЪЛГАРСКА ТАЕЛЕГРАФНА АГЕНЦИЯ – ИСТОРИЯ, СТАТУТ И ПЕРСПЕКТИВИ

Keywords: BTA, archive, status, digitization

Abstract: In the report proposed by the Bulgarian News Agency (BTA) on the topic "The Archives of BTA – History, Status and Prospects" the following topics and issues are presented and developed: Institutional origin, content, and organization of the BTA archives and functioning of the archives in the e-environment. In order to acquaint you with the establishment of the Bulgarian Telegraph Agency in 1898, as a special service for the delivery of telegraph messages for events abroad at the Ministry of Foreign Affairs and Denominations (MIA), the different periods of the Agency's functioning, the first bulletins issued, the first director, and so on, to the present day are reflected. The status, structure, and functions of the Bulgarian News Agency today, with the relevant normative and sub-normative acts on the basis of which it carries out its activities, are also noted. With regard to the organization of work with the archives in BTA, a general characteristic of the individual archival arrays, types of archives, their content and features is made. For the first time in the history of BTA, a specialized structure, the Archives and Reference Directorate, was established, which covers the activities of storage, preservation, reporting and registration, access, use and digitization of archival documents from all arrays in the Agency. In order to preserve, access, use and promote archival documents, BTA has joined the National Recovery and Resilience Plan for the implementation of the investment Digitization of Museum Collections, Libraries and Archives, providing for a phased digitization of the various archival arrays with a deadline up to 2026.

Българската телеграфна агенция (БТА) е национален независим информационен институт на Република България първоначално създадена като особена служба за доставяне на телеграфни съобщения за събития в чужбина към Министерството на външните работи и изповеданията (МВРИ). На 27 януари 1898 г. е издаден Приказ № 28, с който се оповестява учредяването на държавна информационна агенция и от 1 февруари е назначен Оскар Искандер за първи директор на Българската телеграфна агенция. Първият бюлетин на Агенцията излиза на 16 февруари 1898 г. Той се състои от четири страници, които съдържат информации от: Виена – за здравословното състояние на Княгиня Клементина; балкански столици за политически интриги; атентати и полицейски разселвания; движението на цените на европейски борси и др. На 17 с. м. в неофициален дял на Държавен вестник се публикуват първите телеграми, подписани с инициалите на БТА. Първоначално щатът на Агенцията се състои от директор и един чиновник, но след време е увеличен на 5 души — директор, негов помощник, чиновник по печата

¹ Десислава Севова е директор на дирекция „Архиви и справочна“ към Българска телеграфна агенция, а също и докторант към катедра „Архивистика и методика на обучението по история“, Исторически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

и двама технически сътрудници. В началото на дейността си БТА редовно информира за живота на кралските и царските дворове в Европа. Преобладават и съобщения от криминален характер. Почти във всички броеве има търговски телеграми и борсови съобщения. От 1905г. агенцията издава всеки ден по два телеграмни бюлетина. В първите години БТА получава международна информация главно от две световни агенции — „Хавас" и „Ройтер". На 9 май 1910 г. излиза първият брой на нов бюлетин на БТА — „Преглед на чуждестранния печат". От 1914 г. бюлетинът излиза всеки ден под заглавието „Преглед на печата". От своя страна БТА информира другите държави за събитията в нашата страна чрез телеграми до чуждестранните телеграфни агенции. До Балканската война отделението на БТА функционира при Министерството на външните работи и изповеданията с малък личен състав, като някои от служителите са натоварени да следят и чуждия печат, предимно на съседните на България страни. След Балканската война това отделение се превръща в Дирекция на печата с два отдела: БТА и за печата, като втория отдел има за задача да следи всеки ден чуждестранния печат и да превежда на български език извадки от негови статии, особено от ония, в които става дума за България, за нейната политика и за политиката на съседните балкански държави.

След Първата световна война се налага разширяване на тези два отдела от Дирекцията на печата, като през 1936 г. се създава трети отдел – за информация и документация.

БТА има за задача да осведомява правителството, печата и обществото за събитията в чужбина, както и българските царски легации там, а също и чуждото обществено мнение за по-крупните събития в България. При изпълнението на тази своя задача БТА е в постоянни договорни отношения с всички основни телеграфни агенции, които от 1923 г. насам създават Сдружение на съюзените телеграфни агенции, в което членува и БТА.

Работата в Службата по печата се извършва от редакторите при Дирекцията на печата и аташетата по печата при Царските легации в чужбина. Тя има за задача: да следи чуждестранните вестници и списания, които се получават в Дирекцията на печата, а също така и чрез своите представители в чужбина; да следи за отзвук, който намират в чуждия печат актуалните международни въпроси; да следи от политическа гледна точка какво се пише в българските списания и в столичния и провинциален печат; да поддържа връзка с чуждите журналисти и да ги информира за събитията в България; да осъществява връзка с чуждестранния печат за публикуване на статии в полза на българската политика.

По своята същност и предназначение Службата за информация и документация осъществява връзката на културния живот между България и чужбина. Нейните функции се свеждат до: подготовка на издаването на брошури и други публикации на чужди езици за България и за тяхното разпространяване; подготовка на материали за беседи в чужбина за

културния и стопанския живот в България; снабдяване на чуждите кореспонденти с информация за България; разпространяване в чужбина на снимки за запознаване на външния свят с България; подпомагане и улесняване издаването в чужбина на книги, поместването на статии в списания за България; насърчаване и подпомагане българските културни прояви в чужбина и чуждите културни прояви в България; подпомагане и улесняване на радиопредавания в чужбина за България; съдействие за участието на България в международни научни конгреси, изложби и спортни състезания.

Службата за информация и документация съхранява и използва три архива: политически, културен и биографичен.

През 1942 г. се извършва нова реорганизация на Дирекцията на печата, като ѝ се възлагат повече външно пропагандни задачи. През 1944 г. цялата дирекция има 77 щатни служители. След 10 септември 1944 г. в БТА е организиран Комитет на Отечествения фронт (ОФ), който поема ръководството ѝ, а няколко дни след това е назначено ново ръководство. Дирекцията на печата преминава от МВРИ към Министерство на пропагандата. Към МВРИ остава само отделението БТА. Двете структури доставят на печата следните материали — БТА при МВРИ — с международна информация, а Дирекция на печата към Министерството на пропагандата — с вътрешна информация и преглед на чуждия печат. През 1951 г. с постановление на Министерския съвет Дирекцията на печата и всичките ѝ служби се структурират в БТА. Тя се оформя като самостоятелен информационен институт при Министерски съвет (МС) със следните задачи: „да събира и обработва информация за събитията в страната и чужбина, за успехите и опита на социалистическото строителство в България и другите социалистически страни, за тяхната миролюбива външна политика, за борбите на народите за освобождение от игото на империализма и експлоатацията на капитала; да снабдява радиото и телевизията, правителствените и партийните органи с информация“. От този момент БТА добива ново, отговарящо на важността ѝ, значение на централен информационен и пропаганден институт на републиката. В постановлението се предвиждат конкретни мерки за разширяване на кореспондентската мрежа в страната и в чужбина, за преустройство, реорганизация и подобряване на работата в отделните служби на БТА. Предвижда се и техническо модернизиране. Една година по-късно с решение на МС се внасят изменения във вътрешния правилник на БТА. Уточнява се, че БТА не трябва да ръководи печата, а да го подпомага с всеобхватна, бърза и точна информация от страната и чужбина. Определят се и главните задачи на агенцията. Със същото решение Службата за изпращане на печатни пропагандни материали в чужбина е преустроена в дирекция. От 1958 г. Българско информационно бюро (БИБ) се отделя от БТА и се структурира в Издателство на чужди езици към

Комитета за културни връзки с чужбина (от 1967 г. реорганизирано в агенция София-прес). От 1950 г. в БТА е организирана емисия на руски език, а през 1952 г. — редакция Информация за чужбина и Справочна редакция с пет сектора.

Съгласно Законът за Българската телеграфна агенция (ЗБТА) в сила от 16.12.2011 г., (последно изм. и доп. ДВ. Бр. 20 от 9 март 2021 г.)², чл. 1, ал. 2 „Българската телеграфна агенция е национален независим информационен институт на Република България“, а съгласно чл. 3 ал. 2 БТА е независима при осъществяването на своята дейност и се отчита пред Народното събрание. Агенцията осъществява дейността си на основата на следните принципи съгласно Чл. 4, ал. 1 от ЗБТА.

1. независимост, обективност и добросъвестност;
2. свободно търсене, получаване и бързо разпространяване на пълна, точна, безпристрастна, достоверна и навременна информация;
3. запазване на тайната за източника на информация;
4. гарантиране на основните права, свободи и личната неприкосновеност на гражданите при разпространяване на информацията;
5. недопускане на разпространяване на информационни продукти, в които се пропагандира или възхвалява война, насилие, жестокост, политическа, етническа или религиозна нетърпимост;
6. равнопоставеност на достъпа до информация;
7. разграничаване на информацията от коментара, рекламата и платеното съобщение;
8. осигуряване на право на отговор на засегнатите в разпространените от БТА съобщения по ред, определен в правилника за дейността на БТА;
9. защитаване и популяризиране на книжовния български език, на националните традиции и култура;
10. осигуряване на информация за живота на българите, живеещи извън границите на Република България, както и осведомяването им за събитията в страната.

Във връзка с реализирането на посочените принципи БТА в своята дейност осъществява: събиране, обработване, съхраняване и разпространяване в страната и чужбина на информация в текст, образ и звук на политически, икономически, обществени, културни, научни и спортни събития в страната и в чужбина. Също така разпространява информация в случай на бедствие, война или други опасности, свързани с живота и здравето на хората. Освен това разпространява безвъзмездно официални актове и съобщения за дейността на държавните институции в България. БТА осигурява свободен безвъзмезден достъп до собствените си

² Закон за Българската телеграфна агенция, <https://www.bta.bg/bg/documents>.

информационни продукти, като се допускат изключения за възмезден достъп до продукти, които съдържат произведения, обект на защитени права на трети лица; специализирани информационни продукти, изготвени по възлагане; архивни материали след изтичането на срока за съхранение и с ред на достъп определен от генералния директор на БТА и произведения на издателската, печатната и продуцентската дейност на БТА.

Орган за управление на Българската телеграфна агенция е нейният генерален директор, който се избира и освобождава от Народното събрание с мандат за пет години. Генералният директор организира и ръководи дейността на БТА и всички произтичащи от тези правомощия функции и задачи според българското законодателство. Представява БТА пред съответните институции в България и извън България.

Изпълнението на задачите и функциите на Българската телеграфна агенция се регламентират в съответствие с утвърдения от генералния директор Устройствен правилник. Структурата на БТА отговаря на основните принципи на функции в нейната работа. Спазен е и принципът на структуриране на държавните институции, залегнал в Закона за администрацията. В този смисъл най-общо администрацията в Агенцията е разделена на специализирана и административна. Според чл. 23 ал. 1 от „Правилник за структурата и организацията на дейността на Българска телеграфна агенция“³, наричан по-нататък „Устройствения правилник“, структурата на БТА се организира в дирекции със съответни отдели, които се ръководят от директори. Дирекциите, които осъществяват специализирана дейност на Агенцията съгласно чл. 32, ал. 1 от Устройствения правилник са:

1. Дирекция „Вътрешна информация“;
2. Дирекция „Информация за чужбина“;
3. Дирекция „Международна информация“;
4. Дирекция „Балкани“;
5. Дирекция „Икономика“;
6. Дирекция за знание и култура „ЛИК“;
7. Дирекция „Спорт“;
8. Дирекция „Архиви и справочна“;
9. Координатор „Социални мрежи“;
10. Координатор „Български медии и общности по света“;
11. Координатор „Партньорски агенции“.

³ Правилник за структурата и организацията на дейността на Българската телеграфна агенция, <https://www.bta.bg/bg/documents>

Основен акцент в изложението си ще поставим на функциите и задачите на дирекция „Архиви и справочна“, като нова структура в БТА.

Съгласно чл. 42 от Устройствения правилник в сила от 1 февруари 2023 г. се създава нова структура дирекция „Архиви и справочна“, която се състои от отдел „Справочна“, отдел „Исторически архив“, отдел „Фотоархив“ и Библиотеката.

Архивите на БТА са съвкупност от исторически архиви, тематични досиета, фото и видеоархив, съхранявани в архивохранилищата ѝ.

Отдел „Справочна“ поддържа информационен масив в помощ на информационните дирекции за проверка на факти и подготвя специфични информационни продукти.

Службата за документация е създадена към Дирекция на печата в началото на 30-те години на XX век и тогава съществува неофициално, защото се занимава само един служител. В справка от 1958 г. в архива на БТА научаваме, че само едно лице събирало предимно изрезки от вестници и списания от културен и стопански характер. Тази служба поставя началото на архив с историческо значение. Работи се по издания със справочен характер, например „Културен преглед“ – за български прояви в чужбина и за чуждестранни в страната. Подготвя се и „Летопис“. През годините името се променя – служба, отделение, отдел „Справки и проверки“, „Справочна редакция“, редакция „Справочна информация“, дирекция „Архиви и справочна“, но същността на оперативната работа остава същата – съставят се и се поддържат тематични досиета с изрезки от бюлетини на БТА и от вестници и списания, създава се и се поддържа картотека на имената и събитията, обслужват се със справки репортерите и редакторите.

Постепенно става всекидневие практиката агенцията да не излъчва информация, без да е проверена по един или друг начин в „Справочна“.

Отдел „Исторически архив“ съхранява обработка и организира използването на архивния фонд от бюлетини на БТА. Предвид богатия архивен масив и видово разнообразие на бюлетините, в които се съхраняват информации както от чуждестранни телеграфни агенции, така и от вътрешни източници, той предлага възможност за проследяване на историята и развитието на важни събития и личности 125 години назад.

Архивният масив от бюлетини наброява около 11 хиляди тома на хартиен носител за периода 1898- 2011 г., разполага и с дигитална част в периода от края на 1996 до 2022 г., а в края на 90-те години са дигитализирани на микрофиш бюлетини за периода от 1985-до март 1990 г., като хартиеният носител на микрофишираните бюлетини не е запазен. Видовото многообразие на бюлетините включва Вътрешна информация, Международна информация, Материали от чуждестранния печат, Информация за чужбина, Спортни вестии, Поверителни бюлетини с различно ниво на достъп (които на този етап са общодостъпни) и др. Архивният масив от

бюлетини в годините е бил разположен и до момента се съхранява в архивохранилища, които не са съобразени с общоприетите стандарти за съхраняване на архивни документи. Поради тази причина и с оглед на тяхното опазване и спасяване от унищожаване, ръководството на БТА предприе действия за организирането и оборудването на съвременно архивохранилище при спазване на всички общи и специфични стандарти за съхранението им.

Отдел „Фотоархив“ съхранява, обработва и организира използването на фотоархива на БТА. Фотоархивът се образува през 1952 г. като служба „Пресфото“ тогава към отдел „Вътрешна информация“. Фотоархивът на БТА се съхранява на хартиен носител, негативи и цифров носител. Негативите и диапозитивите се съхраняват в изолирано помещение с подходяща температура, като всеки филм от 36 пози се пази в класьор на хартиен носител, а класьорите са подредени по хронология и по номер на филм. Разполага и с текстови архив към снимките, който се състои от надписани папки по години с подредени текстове и номер на филма. В папките са подредени албуми с превюта (малки снимки), избрани от фото-редактора на филма по теми и години.

Отдел „Библиотека“ съхранява и поддържа каталог за притежавания от БТА книжен фонд. Книжният фонд на БТА наброява приблизително около 70 000 тома. От създаването си до 1992 г. тя работи като депозитна, като обслужва служителите на Агенцията. Закупува се основно специализирана литература – речници и справочници и разполага с ценни книжни екземпляри, издадени преди Освобождението на България. Библиотеката отговаря за целия книжен фонд на БТА и организацията на работата с него.

Крайната цел на функционирането на архивните институции по принцип е използването на архивните документи в различните му форми. Това в пълна степен се отнася и до архивите на БТА. В пряка връзка с използването на архивни документи е осигуряването на свободен достъп до тях. Като цяло достъпът до различните архивни масиви на БТА е свободен при спазване на определени процедури регламентирани в съответния правилник. Използването на архивни документи се осъществява чрез: проучване в читалнята на БТА за различни цели; предоставяне на архивни документи и/или техни копия, включително дигитални; публикуване в интернет страницата на БТА; представяне за изложби; създаване на филми, радио и телевизионни предавания и др.

Една от основните форми на използването на архивните документи на БТА е извършването на справки по различни теми на външни потребители, институции и организации. Също така и за целите на попълването на информация интензивно се използват бюлетините, тематичните досиета и фотоархива при издаването на списание ЛИК и новосъздадената рубрика на сайта „БТА - 125 ГОДИНИ: ОТ АРХИВИТЕ“.

Както споменахме по-горе условията за съхраняване на архивните документи на БТА са неподходящи и затрудняват тяхното използване на хартиен носител и застрашават опазването на физическата им цялост. Тази реалност доведе до включването на БТА в проект „Цифровизация на музейни колекции, библиотеки и архиви от Националния план за възстановяване и устойчивост“ съвместно с други сродни институции, с водещ партньор Министерство на културата, като част от културно-историческото наследство на България.

Основна цел на проекта е цялостната дигитализация на специализираните архивни и справочни фондове на националния информационен институт на България БТА, които включват:

Бюлетини на БТА от 1898 г. до 2004 г.

Всички бюлетини на БТА от нейното създаване през 1898 г. до 2004 г. включително са на хартиен носител. Бюлетините са ежедневни и в изключително голям обем. Всяка една от подвързаните книги с бюлетини е с обем от 100 до 1000 страници.

Тематичен архив на БТА

БТА разполага с най-богатия тематичен архив в България от материали в бюлетините на БТА и периодичния печат за значими теми и личности от България и света, както и за всички страни по света. Този архив е започнат още през 1934 г., систематизира се напълно от 1950 г. досега и се използва оперативно при подготовката на информацията на БТА.

В архива има около 10 000 кутии (всяка с между 500 и 1 500 отделни публикации на хартия) с повече от 500 000 тематични досиета и над 250 000 картотечни фиша.

Тематичен архив на микрофишове

Част от тематичния архив на БТА е прехвърлен на микрофишове, което е станало от 1984 г. до края на 1999 г. За 15 години са направени близо 22 000 микрофиша с микрофиширани 2 112 000 страници от материали от тематичния архив. Всеки микрофиш съдържа 96 кадъра /страници формат А4/ с материали от тематичния архив по различни въпроси от България и света за периода от 1950 г. до 1990 г. Необходимо е материалите от тези микрофишове да бъдат прехвърлени на цифров носител.

Фотоархив

БТА разполага също с уникален за България снимков архив от около 4 милиона кадъра на филм (негатив и диапозитив). Кадрите са в периода от 1950 г. до 2005 г. от събития в страната и в чужбина.

През 2023 г. БТА съвместно с Българско национално радио, Българска национална телевизия, Държавна агенция „Архиви“, Българска национална филмотека и Изпълнителна агенция „Инфраструктура на електронното управление“ в партньорство с Министерство на културата (МК) и Министерство на финансите (МФ), стартира изпълнението на проект

„Дигитализация на музейни колекции, библиотеки и архиви“ от Националния план за възстановяване и устойчивост. По проекта в изпълнение на инвестицията БТА оборудва модерен дигитализационен център, който е оборудван с четири броя планетарни скенери, шест броя фото скенери за дигитализация на фото-архивите на БТА, визуализатор със скенер за микрофиш-носител.

Техническите сътрудници, които работят по проекта са обучени да създават метаданни, дигитална трансформация и използване на големи данни в областта на дигитализираното културно наследство.

По Плана за възстановяване и устойчивост БТА разполага с изцяло нови архивохранилища, които са оборудвани с подвижни стелажи и стационарни стелажни системи, които предоставят максимално ефективно използване на архивното пространство, бърз и лесен достъп до документи, каталози, филми и картотеки. Те предоставят оптимални климатични условия за дългосрочно съхранение. Съобразно архивните стандарти в България архивохранилищата са оборудвани със системи за прецизна климатизация. Изградените системи са с вентилационни климатични камери за снабдяване с пресен въздух, както и за поддържане на температура и относителна влажност.

Българската телеграфна агенция разполага с информационен център – „БТА читалня“, който дава възможност за достъп до архивите на БТА на всички заинтересовани страни в сферата на журналистиката, културата, образованието и науката.

От изложеното дотук можем да заключим, че Българската телеграфна агенция, като най-старата държавна институция в областта на предоставянето на информация е съхранила и запазила своите информационни продукти (архиви) и в този смисъл можем да я определим, като един от центровете с най-богата информация за историята на българската държава.

Литература:

- Denev, P. (2023). *Istoria na BTA 1898-2023*. Sofia: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“. [Денев, П. (2023). *История на БТА 1898-2023*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“].
- Denev, P., Velkovska, M., Kojuharova, Y. (1998). *100 godini Bylgarska telegrafna agencija*. Sofia: BTA. [Денев, П., Велковска, М., Кожухарова, Я., и др. (1998). *100 години Българска телеграфна агенция*, София: БТА.]
- Methodiev, V. (1987). *Bylgarskite dyrjavni institucii 1879-1986*. Sofia: Izdatelstvo: „D-r Petar Beron“. [Методиев, В. (1987). *Българските държавни институции 1879-1986*. София: Издателство „Д-р Петър Берон“].

Shkolata BTA, Almanah na nacionalnata osvedomitelna agencia 1898-1998, pyrva chast, Sofia 2021.

[Школата БТА, Алманах на Националната осведомителна агенция 1898-1998, първа част, София 2021 г.].

The Bulgarian News Agency Act v sila ot 16.12.2011, posledno izmenenie l dopylnenie Dyrjaven vestnik,

broi 20/9 mart 2021. [Закон за Българската телеграфна агенция (ЗБТА) в сила от 16.12.2011 г., (последно изм. и доп. ДВ. Бр. 20 от 9 март 2021 г.)].

Ustroistven pravilnik, Sofia 2023. [Устройство правилник, София 2023 г.].

Zlatniat almanah na Bulgaria – izdanie na Syuza bna provincialnite profesionalni jurnalisti v Bulgaria,

Sofia 1942. [Златният алманах на България – издание на Съюза на провинциалните професионални журналисти в България, София 1942 г.].